

DECKAREN DISSEKERAD - ett seminarium om en litteraturgenres process

Långholmen en solig vårdag i maj är otroligt vacker. Så det gör inte så mycket, att det är lite svårt att orientera sig bland byggnaderna. Det är mycket blomfägnad att se på vägen. När man en gång sedan lyckats ta sig in i Kronohäktet, är det lika svårt att ta sig ut. Och runt. Fast det var väl det som var tanken, tänker jag när jag går fram och tillbaka i de breda korridorerna och försöker ledsaga övriga konferensdeltagare till Tingssalen där dagens deckarseminarium ska avhållas. Inte är jag ensam att tycka det heller, visar det sig vid dagens slut då flera av föreläsarna citerat f d interner eller själva kommenterat det.

Jan-Eric Malmquist inleder och hälsar välkommen å Ikoners vägnar. Han ursäktar att han tappade bort genusperspektivet då programmet komponerades. Det är det många som har påpekat.

Bertil R Widerberg hälsar därefter välkommen å Jurys vägnar. Och påminner om att Barbro Alving, som satt på anstalten 1955, också var en lysande deckarkritiker. Och det var på dessa meriter hon blev invald i Svenska Deckarakademin. Bang var en ovanlig kvinna. Inte minst för att hon var både pacifist och deckarkritiker, något som många tyckte inte gick ihop.

Uno Palmström representerar Deckarakademin och berättar om dess tillblivelse. Det var fyra män som 1970 samlades hemma hos Jan Broberg. Förutom värden var det Åke Runnquist, H.-K. Rönblom och Bo Lundin. Då var kulturklimatet för genren bistert och uppförsbacken lång. 1982 delades det första priset ut i Akademiens namn och det gick till Ulf Durling för Gammal ost. Numera delas två priser ut, "Bästa svenska kriminalroman" och "Bästa översatta kriminalroman". Deckarakademien består av 25 ledamöter som är uppdelade i A- och B-grupper. A-grupperna vaskar fram fem förslag ur årets utgivning och B-grupperna utser vinnaren. Av de 25 ledamöterna är 12 författare och 13 kritiker eller litteraturkännare. Svenska författare bedömer aldrig sina kollegor.

Dag Hedman är litteraturforskare inom ämnet populärlitteratur. Han talar engagerat om den akademiska världens kategorisering av finlitteratur och populärlitteratur. Traditionellt ses de som två lådor som hela genrer stoppas ner i. Spänningslitteraturen brukar tveklöst hamna i populärlitteraturen. Detta tycker Hedman är fel och förordar istället en graderad axel, där begreppet finlitteratur står på ena sidan och populärlitteratur på den andra. Därefter kan man placera ut enskilda verk på skalan. Definitivt inte en hel genre och inte heller ett författarskap, utan just enskilda verk. Så påpekar föredragshållaren också att litteraturvetenskapen idag ägnar sig åt en del historieförfalskning när man delar upp litteraturen. Shakespeare hamnar definitivt i finlådan, trots att det han skrev på sin tid var ämnat åt folket, dvs populära skådespel. Molière har råkat ut för samma behandling.

Hedman har också granskat BBL:s recensionsavdelning. Den får fungera som en värdeomätare över 1900-talet. Först 1917 dök en spänningsroman upp på anmälningssidorna. Det var "Orangeriets hemlighet". Något som kan tyckas anmärkningsvärt i en tid då kriminalromanerna florerade. När Frank Heller slog igenom fick han en specialstatus. Till en början uppmärksammades endast reseskildringarna, men efterhand fick han hela sin utgivning recenserad i BBL.

Därefter har ökningen varit lavinartad. Intresset har ökat kontinuerligt, om man bortser från 70-talet, och idag recenserar genren flitigt i såväl fack- som dagspress. Dessutom har deckare

länge uppmärksammats i TV-program som Läslustan, Bokbussen och Röda rummet, i radioprogram som Deadline, i kampanjer som Påskekrim...

Så avslutas föreläsningen med en hastig titt på hur forskningen inom området ser ut. Det går ganska snabbt. Populärlitteratur roar den litteraturvetenskapliga forskarkåren måttligt. Och professorskåren får som en man en uppsträckning över bristande engagemang vad gäller studier över folkliga värden. Något som får professor Jarl Torbacke att resa sig ur publikhavet och protestera, vänligt men bestämt, och så är en engagerad diskussion igång med jämförelser mellan olika ämnen.

Efter bensträckarpaus presenteras panelen som föra den följande diskussionen om "Attitydförändringen över tid". Där finns Uno Palmström (bl.a. förläggare), Jan Broberg (kritiker), Anders Persson (BTJ:s sambindning) och Thomas Böös (deckarbiblioteket i Eskilstuna). Moderator är Ulf Örnkloo. Han ger dem 5 minuter vardera att presentera sin verksamhet på under den anförda samlingsrubriken. Därefter tar den allmänna diskussionen vid. Första frågan ut är hur kritikerns roll ser ut och vad det är som gör att en bok säljer. Uno säger att det som säljer bäst idag är goda råd! Och prisvinnare! Polonipriset har gjort oerhört mycket för försäljningen av de vinnande författarna. Och även för de nominerade. Detta har drivit fram bättre litteratur på marknaden och idag har vi en hög nivå på svensk kriminallitteratur. Svensk kriminallitteratur säljer stort även i utlandet.

Jan Broberg svarar på frågan om kritikerns roll och påpekar att många deckarkritiker idag kanske inte borde vara det eftersom de inte har någon skolning inom området eller litteraturhistoriskt bildning. En del recenserar för att de tycker att det är kul att läsa deckare. Och den kategorien kritiker kan inte sätta deckaren i relation till övrig bokutgivning. Och så ger Jan Broberg en eloge till Sydsvenska Dagbladet för den satsning tidningen gör inom området.

Så kommenteras BTJ:s roll vad gäller litteraturkritik genom sambindningen. Och att lektörerna på många sätt spelar en större roll än vad dagspresskritikerna gör för biblioteken och deras inköp. Hur viktigt och komplicerat det hela är vittnar både lektörer och bibliotekarier från publiken om. Och så börjar förslag på förbättring och förändring bollas fram och tillbaka, rådbråkas och accepteras av vissa samt förkastas av andra. Anders Persson får knappt en syl i vädret, trots Ulf Örnkloos ansträngningar. Det handlar bl a om dubbla recensioner på all litteratur, förlagens intresse i saken och möjligheten att utöka antalet ord i lektörsomdömet.

Bertil Widerberg refererar till en undersökning som visade att läsning av specifika böcker grundas i första hand på att läsaren gillade författaren och läst vederbörande tidigare, i andra hand goda råd från bekanta och först i tredje kom recensionerna. Idag fungerar recensionen snarare som ett betyg åt författaren än som ett inlägg i den offentliga litteraturdebatten. Uno Palmgren förvånades över den bristande trendkänsligheten.

Så avslutades diskussionen med ett inlägg från bibliotekariehåll i publiken, att oavsett marknadsföringsansträngningar och litteraturtips så hittar låntagaren till deckarhyllorna ändå. Och har en specialkunskap om utgivningen som rent av överstiger bibliotekspersonalens.

Efter intagandet av en sunnanvindsglacerad lammfilé, som behagligt lade sig till ro i magen, fortsatte dagens övningar med Maten, Medicinen, Medierna och Metoderna i deckaren.

Jan Mårtenson, med uppgift att reflektera över första punkten i temat, presenterar sitt författarskap och sin huvudperson Johan Kristian Homans relation till mat. Det sistnämnda kan kort sammanfattas med: hellre falukorv vackert framdukad, än att stå vid diskbänken och dricka champagne.

Jan Mårtenson känner sig som en katt bland hermeliner. Han bekänner att han skriver deckare av lättja. Egentligen vill han skriva om kulturhistoria, men eftersom det lätt blir pretentiöst, gömmer han det inom ramen för en detektivroman. I Jan Mårtensons böcker visas inga blodiga detaljer, mordet sker snyggt och prydligt och polisarbetet är nästintill bortplockat. Ansträngningarna läggs på det kulturhistoriska ämne som boken bildar fond för. "Jag för en älskvärd konversation med mina läsare via Homan." Och visst är den charmerande Homan omtyckt. Det finns litterära sällskap och t o m viner på Systembolaget uppkallade efter honom och hans katt.

Så nämner han sin kommande bok, "Mord ombord" och berättar lite om den epok då kryssningar var på modet. Därefter avslutar han med att citera ett stycke ur sin bok Mord & mat, en måltid beskriven i de mest lyriska ordalag. Min mage kurrar uppskattande, trots den nyligen avslutade middagen.

Lars Erik Böttiger går samvetsgrant igenom olika deckarförfattares sätt att hantera gift på i sina romaner. Agatha Christie och Dorothy Sayers får en framträdande plats. Den förstnämnda är en mästare att ta livet av sina offer med gift, konstaterar professorn. Hon har stora kunskaper inom området, inte minst genom sitt tidiga yrkesliv som sjuksköterska, och namnger inte mindre än 50 olika gifter i sina böcker. Bl.a. taxin, som Böttiger parentetiskt påpekar numera används inom medicinen mot äggstockscancer. Något enstaka tveksamt fall finns, t ex i en av hennes icke-översatta deckare sker mordet genom en mjältbrandsporindränkt rakborste. Offret torde knappast kunna avlida på det av Christie beskrivna sättet (genom blodförgiftning) utan i så fall snarare genom inandning. Christie får betyget Väl godkänd av Böttiger, dock med den invändningen att hon ibland injicerar sina offer litet märkligt.

Dorothy Sayers använder sig också till stor del av gift. Kunskaperna på området var dock inte lika framträdande och en nackdel var att hon som rådgivare hade en alkoholiserad, icke-praktiserande läkare. Det har satt sina spår.

Ulf Örnkloo ger exempel på hur massmedia framställs i kriminallitteraturen. Först reflekterar han dock över de "riktiga" mediernas sätt att nyhetsbehandla våldsdåd, hur gärningsmännen blir hjältar, och exemplifierar med Åmsele-morden. Övergången till Lars Molins roman Sommarmord blir sedan smidig, som handlar just om hur massmedier förvränger och idoliserar de inblandade, allt i jakten på att sälja lösnummer. Där har var och en av oss ett ansvar, påpekar Örnkloo. Och redovisar sedan ett antal detektivromaner där verklighetsfrämmande journalister figurerar. Egentligen är det bara en som är trovärdig, summerar Örnkloo. Och det är Annika Bengtzon!

Lennart Karlsson är kriminalkommissarie och lärare på Polishögskolan. Han har granskat metoderna i ett antal deckarromaner och använder dem som exempel när han talar om polisens arbete. Generellt tycker han att dagens kriminalförfattare är betydligt bättre insatta i polisarbetet än tidigare generationer.

I verkligheten klaras mord upp ganska snabbt Ofta tas våldsverkaren på bar gärning eller grips efter några dagar. Eftersom alla lämnar spår efter sig, är den tekniska bevisningen övertygande. Det gäller bara att hitta spåren. Och så berättar han om ett mordfall där en liten flicka dödats. Det var stört omöjligt att hitta några ledtrådar i rummet där mordet skett, men tack vare en skicklig förhørsledare erkände mödaren och berättade också att han skruvat ur en lampa och där kunde polisen slutligen säkra fingeravtrycken. Glödlampan hade man alltså tidigare missat.

Så nickar kommissarie Karlsson mot Håkan Nesser i publiken och säger att den där boken med titeln Svalan... den var helt ok. Möjligen saknas det lagarbete som är så viktigt. Men vaddå, det måste ju vara lite fart också, skrockar han. Och går över till den enskilde polismannens arbete på gatan och bemöter kritiken om bufflighet och okänslighet vid rapportering osv. Jodå, det finns många uttröttade poliser idag, och ribban för vad man ska tåla höjs ständigt. Det bristfälliga samarbetet mellan polis och åklagare är också ofta korrekt beskrivet. På så sätt kan kriminalromaner fungera som läromedel för den polisiära yrkeskåren, menar Karlsson, med skildringar av bemötande, personligt engagemang och liknande psykosociala arbetsaspekter. Och avslutar med att den som bäst beskriver polisens arbete i sina romaner är nog Kjell Eriksson.

Efter kaffet behandlar Karl G. och Lilian Fredriksson barn- och ungdomsdeckare. Boktipsen flödar och paret drar med raska kliv igenom problemställningar i olika böcker. Trots ett föredömligt utdelande av en förtryckt litteraturlista, raspar pennorna frenetiskt bland den litteraturförmedlande delen av publiken och blocken fylls med anteckningar. Efter en inledande historisk exposé med folkhemmet som grogrund, kommer Fredrikssons in på den ökade politiseringen och samhällsengagemanget inom genren. Numera är den skildrade familjen splittrad och teman som rasism, invandrarrelationer och sexuellt våld är vanliga. Men Kitty-böckerna läses fortfarande i hög utsträckning bland yngre ungdomar, vilket visar att den sortens okomplicerade verklighetsflykt är önskvärd.

Siste man på pulten blir Håkan Nesser. Han uttrycker sin förtjusning att som gammal Kumla-bo få vara på Långholmen, innan han berättar om vad han är engagerad i för tillfället. Där är det drag under galoscherna. Men det är nu, det. What goes up, must come down, kommenterar han vist. När tumultet med Picadilly Circus har lagt sig ska han hyra sig en enslig stuga och där förbereda nästa bok. Det är inte helt lätt. Författaren Nesser måste ha en historia och en tonart innan han kan börja skriva. Samt stift till sin Pilot 0.7. ("Helt suverän penna, Peter Englund använder samma...") Håkan Nesser har hittills skrivit 14 böcker och tycker att kriminalgenren är bäst. Där har han ett kontrakt med läsaren: "Jag visar en gåta som du och jag löser tillsammans". Deckargenren tillåter också att man kan skriva om de stora frågorna i livet. De frågor som döden ställer. Och eftersom liket i regel presenteras på första sidan är saken biff!

Sedan läser han ett stycke ur sin kommande roman "Kära Agnes". Det är en deckare i brevform, alltså en post-kriminell roman, vitsar han. Det är levande och suggestivt, och han slutar exakt kl. 16.30, när det är som mest spännande. Så uppträder en sann estradör!

Eva Ingvarsson